

УДК 101. 9: 61 (092) (= 111)

ФОМЕНКО Людмила – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (lk_fomenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4202-9560>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.36.154300>

ДЖОН ЛОК: НА ПЕРЕТИНІ ФІЛОСОФСЬКИХ І МЕДИЧНИХ ПОШУКІВ

Анотація. У статті робиться спроба відтворення цілісного погляду на антропологию Дж. Лока через виявлення специфіки його практичної та творчої діяльності як лікаря-філософа. Доводиться, що концептуальна цілісність знань про людину досягається Дж. Локом завдяки одночасному осмисленню людини у двох площинах, а саме – «здоров'я – хвороба» та «людина – світ». Це надало можливість мислителю актуалізувати медичний та філософський дискурси як головні в реалізації цільових філософсько-наукових завдань та виявити їхню обмеженість в осягненні духовних аспектів життєдіяльності людини та її споконвічних прагнень до щастя. Вінцем його творчості стали релігійні праці, в яких утверджувалася прихильність автора до основних поглядів християнської віри на гріхопадіння перших людей, на смерть та безсмертя, на майбутнє духовне оновлення (преображення) людини тощо.

Ключові слова: людина, щастя, здоров'я, хвороба, суб'єкт, медицина, філософія.

Постановка проблеми. У просторі сучасних досліджень особливостей теперішнього етапу цивілізаційного розвитку людства все більшого значення набуває осмислення глибинних основ тих стрімких зрушень у життєдіяльності людини, які були започатковані революційними змінами Нового часу. Зокрема, важливими залишаються антропологічні конструкції Нового часу, котрі сприяли подальшому розпорошенню об'єкта людинознав-

ства у розмаїтті вузько дисциплінарних кутів. Віднайдення філософських основ антропологічних дискурсів набувало все більшого значення. Налаштування методології та гносеології на з'ясування проблеми достовірно істинних знань актуалізувало вивчення суб'єктивних можливостей їх досягнення. Активність суб'єкта пізнання виявлялася почасти у різних напрямках науково-теоретичної, практичної діяльності, а також в активному творенні нового соціокультурного простору буття новочасної людини. Філософське мислення видатних особистостей цього часу активно «втручалось» у ті сфери знань, що укорінені в давнині (медицина, педагогіка та ін.), але потребували нових досліджень та теоретичних обґрунтувань у зв'язку з формуванням парадигмальних основ класичного природознавства і утвердженням нового типу антропоцентризму. Становище людини як об'єкта науки уможливило нові антропологічні дискурси у галузі медицини, педагогіки, етики тощо.

Проблематизація об'єктності людини та її виявлення у практичних сферах людинознавства набуло піку сьогодні, в час стрімкого наукового поступу, стрімких цивілізаційних змін. У XVII ст. вона перебувала у зародковому стані. Саме завдяки присутності філософії у процесах нового наукостворення, з одного боку, вона набувала явного окреслення, а з іншого – не набула форми інтенсивного розгортання. І все ж, для найбільш «зрячих» проблема не залишилася непоміченою. Хтось голосно висловився про «голий науковий факт» (Б. Паскаль), а хтось усім своїм життям, діяльністю і творчістю доводив, що людина – найбільший скарб земного життя, і вона заслуговує на *щастя* (Дж. Лок).

Саме Дж. Лок як філософ, як лікар, як педагог, як політик-революціонер, мабуть, не випадково опинився у вирі новочасних перебудов. Через причетність до різних видів діяльності він виявляв себе як непересічна особистість, небайдужа до долі свого народу, людства загалом. І своєю творчою діяльністю він показав, що єдальною ланкою усіх людинознавчих пошуків виступає саме філософія. Бо за суттю усі *людські, а також людинознавчі* проблеми укорінені у філософії. Але водночас, своєю причетністю до життєво важливих «практичних» людських справ вона постає як **практична філософія**.

З цього погляду звернення до Дж. Лока є закономірним. Новочасна активність суб'єктів соціально-політичних і загальнокультурних процесів також знаходила моральне виправдання у необхідності реалізації своїх талантів у напрямі забезпечення щасливого майбуття людини. З цього традиційного погляду Дж. Лок цілковито був людиною свого історичного часу. Разом з тим, «на великих перехрестках людської думки і дії, коли з'ясовується проблема вибору нових шляхів руху до знань і нових шляхів до соціального прогресу, набувають нового значення титани минулого, по-перше, тому, що вони були новаторами, які прокладали шляхи для людської думки (рос. – мысли) і дії, по-друге, тому, що всякий наступний науковий і соціальний переворот ставить на порядок денний питання про переосмислення змісту і відносної цінності наукових і філософських ідей минулого» [3, с. 18].

Дж. Лок зростав «на плечах» своїх новочасних попередників Ф. Бекона та Р. Декарта, прокладав шлях пошуку щастя французьким Просвітникам XVIII ст., пов'язуючи їх видимими та невидимими ланцюжками зі своїми англійськими співвітчизниками. Він цікавий нам як приклад зануреного у своє сьогодення мислителя, який не загубився, а, навпаки, зростав у вирі практичних дій, спрямованих у близьке і, як виявилось, далеке майбутнє. Медична та педагогічна практика, політична діяльність – у всьому проглядаються філософські смисли, а пізніше і філософські обґрунтування, і всі вони відтворюють драму становлення новочасної людини, народження нової форми антропоцентризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Небайдужість філософської спільноти до творчої діяльності Дж. Лока більшою мірою виявляється через переосмислення його філософської, психологічної та педагогічної спадщини. До 300-річчя смерті філософа були приурочені антропологічні читання, які щорічно проводить Інститут філософії імені Гр. Сковороди АН України. Матеріали цих читань цілковито підтверджують вищесказане.

У просторі вітчизняних історико-філософських досліджень важливе місце зайняли статті В. Гусева, присвячені аналізу творчих взаємин між Дж. Локом та Р. Декартом. Останнім часом увага дослідників локівської спадщини була заінтригована нещодавно опублікованими працями релігійно-теологічного спрямуван-

ня Дж. Лока, які привносять ясність у розуміння релігійної позиції, яка, очевидно, остаточно була прояснена самим філософом для себе в останій період життя. Хоч, слід зауважити, що, можливо, оприлюднена тепер, ця позиція не була чужою для світогляду Лока упродовж усього творчого життя, але в силу певних хитань та суб'єктивних обставин не була чітко проголошеною. Мова йде про праці «Резонансність християнства» та «Переказ та Примітки до Послань св. Павла», які піддав аналізу провідний сучасний американський локознавець В. Нуово. По слідах цих досліджень свою позицію стосовно Локової філософії релігії виклала А. Кхемуфі [1].

Водночас медична складова творчої діяльності Дж. Лока досі залишається відомим, але незнаним острівцем у бурхливому морі суперечок з приводу деяких суперечностей, що відносять дослідники здебільшого у його працях філософського та релігійного спрямування. Про захоплення Дж. Лока медициною в Оксфорді та його лікарську діяльність пишуть дуже мало. Здебільшого на рівні констатації факта. У біографічних описах є свідчення, що Дж. Лок підготував дисертацію на медичну тему (на яку саме, невідомо), але звання доктора медицини він не здобув. Відмовили. Відомо також, що він був сімейним лікарем і вихователем у домі графа Шефстбері. Після смерті філософа стало відомо, що він є автором нотаток на медичні теми, які разом з іншими неопублікованими працями заповідав друзям і просив розпорядитися ними на свій розсуд. Після публікації неопублікованих за життя Лока матеріалів медичних нотаток не виявилось. Їхня доля досі невідома, хоч багато авторів свідчать про наявність незавершеного трактату «Про медичне мистецтво». Відомо також, що Дж. Лок був у дружніх стосунках з видатним лікарем Т. Сіденгамом, що схиляє дослідників до думки про те, що названий медичний трактат є плодом співавторства друзів. Хоч більшість фактів суперечать цьому твердженню.

Але, зрештою, не в останньому твердженні полягає суть того, що приховується за фактом лікарської діяльності Дж. Лока та пов'язується зі з'ясуванням її місця у його цілісній творчій діяльності. Питання полягає у тому, як медична діяльність впливала на інші аспекти творчої діяльності Дж. Лока, зокрема філософської, педагогічної, політичної тощо.

Метою нашого дослідження і є з'ясування специфіки взаємозв'язку медичної та філософської складових у творчій діяльності Дж. Лока.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вихідному пункті викладу своїх міркувань, що слугують результатом неодноразового звернення до творчості Дж. Лока, а також спроби «увійти» у його творчу і життєву його ситуацію, хочеться зізнатися у завжди присутньому подвійному відчутті, що супроводжувало дослідницький пошук. З одного боку, начебто зрозуміла позиція філософа, який не був чисто кабінетним вченим і не спостерігав життя з наміром чистого задоволення чи створення умоглядних утопічних теорій уяваного майбутнього. Його філософські запити укорінені в життєвих реаліях його країни – Англії (зокрема, її соціально-політичного становища), в породжених вихованням і освітою інтересах до нової експериментальної науки, яка ще з часу навчання в Оксфорді визначила спрямування його практичної діяльності в напрямі медицини, педагогіки, психології, мовознавства тощо. Окрім того, твори релігійно-теологічного спрямування начебто з'являються на злобу дня між релігійних конфліктів, що складала окремі сторінки загальної історії Англійської революції. Політичні трактати виражають дух суспільних перебудов у напрямі від феодалізму, з його владними структурами, до капіталізму, народження якого вимагало відповідного правового забезпечення. Не деталізуючи ці начебто зовнішні біографічні факти, які все ж окреслюють причетність Дж. Лока до різноманітних галузей знань та свідчать про коло його теоретичних та практичних інтересів, згадаємо про випадкові, але доленосні зустрічі, спілкування з видатними особистостями того часу (граф Шефстбері, Т. Сіденгам, Р. Бойль, І. Ньютон та ін.).

Безумовно, що у всіх цих зовнішніх окресленнях творчої діяльності Дж. Лока проглядається неабияка жага до знань, пізнання світу та людини. Але водночас у цих видимих для загалу виявленнях залишається багато в чому прихованою і незбагненою його особистість. Її радше можна «відчути», ніж до кінця збагнути чи пояснити. І саме це відчуття переростає згодом у «почутість», а згодом і *розуміння*, коли стає хоч трішки збагненою уся грандіозність Локівського задуму ввести *людину*

одночасно у дві широкі дослідницькі площини – «здоров'я – хвороба» та «людина – світ». Відсутність тексту суто медичної праці не є перепорою на цьому шляху. Медичні ідеї наповнюють своєю «присутністю» як філософські праці, так і педагогічні, психологічні тощо.

Загалом же Дж. Лок виступає дійовою особою соціокультурних процесів європейського Нового часу, їхнім творінням і водночас одним із їхніх творців. Особистісне зростання мислителя «увібрало» ті зміни у соціокультурному просторі XVII ст., що супроводжувалися ціннісними, світоглядними переорієнтаціями, зміною самовідчуття і розуміння людиною свого місця у соціумі, світі, Універсумі. Окреслена Дж. Локом дійова активність людини як суб'єкта політичної діяльності, суб'єкта пізнання знайшла вираження не тільки в його власній життєдіяльності, але й у теоретичних обґрунтуваннях, які насичені особливою увагою до *суб'єкта*. А це означає, що вся його теоретична і практична діяльність центрувалася навколо людини. І це виявляється з перших кроків його пізнавальної активності.

Зацікавлення природничими науками у Дж. Лока був тісно пов'язаний з інтересом до медицини, якою він зацікавився у Оксфорді, де викладав грецьку мову і моральну філософію. Цей вихідний пункт його основних зацікавлень виявився досить важливим, бо саме вони привели мислителя до інших галузей знань, а також до спроби виділити основні науки, тобто здійснити їх своєрідну класифікацію, на основі того, що лежить «в межах людського розуміння» [3, с. 200]. До першого розряду Дж. Лок відносить Фізику, або «натурфілософію», яка пізнає речі такими, якими вони самі існують (їхню будову, властивості і дії). «Мета її – чисто умоглядна істина. Все, що може надавати людському розуму таку істину, належить до цього розділу, чи буде то сам бог, ангели, духи, тіла чи якісь їхні властивості...» [3, с. 200]. До другого розряду належить Практика, з якою Дж. Лок пов'язує «вміння правильно прикладати наші сили і дії для досягнення благих і корисних речей. Найбільше значення в цій галузі має *етика*, яка являє собою спробу знайти такі правила і мірила людських дій, які ведуть до щастя, а також [знайти] способи їх застосування. Мета тут не чисте умоспоглядання і не пізнання іс-

тини, але справедливість і відповідна їй поведінка» [3, с. 200]. Третій розділ Дж. Лок називає «вченням про знаки», або «логікою», завдання якої «розглянути природу знаків, котрими ум користується для розуміння речей або для передачі свого знання іншим» [3, с. 201].

При цьому автор закликає не зневажати розглядом *ідей та слів*, які є великими засобами пізнання, зокрема для тих, хто оглядає пізнання у всьому обсязі. «І якщо б вони були зважені окремо і розглянуті як слід, вони, можливо, дали б нам логіку і критику, відмінну від тієї, з якою ми були знайомі до сих пір» [3, с. 201].

Зауважимо, що ці міркування Дж. Лок виклав у заключній главі четвертої частини своєї основної гносеологічної праці, над якою працював упродовж тривалого часу, і яка увібрала досвід освоєння багатьох галузей знань та практичної діяльності, зокрема медичної, педагогічної, політичної. І цей загальний, первинний, як підкреслює Дж. Лок, поділ предметів наших знань, як виявляється, є одночасно і вторинним. Чому? Тому що його можна «прикласти» до кожної окремо взятої предметної області людинознавства, а саме медицини, педагогіки, політики тощо. Так, медицина для виконання лікарем своїх завдань повинна надати йому *натурфілософські* орієнтири, озброїти його істинними знаннями про структуру і функції людського організму (тіла), засобами лікування хвороб, що передбачає відповідні дії з дотриманням *етичних норм* (справедливість, сумлінність, відповідальність, доброзичливе ставлення до хворої людини), а також забезпечити передачу медичних знань та досвіду лікування з допомогою знакових систем, слів та реалізацію *логіки* (з погляду Дж. Лока – належної) у здійсненні процесів діагностики, лікування та профілактики хвороб.

В. Татаркевич підкреслює, що у філософії Дж. Лок «орієнтувався на описове природознавство та медицину: хотів досліджувати інтелект так, як природознавці досліджують тіло. Кант назвав його “фізіологом інтелекту”. Натомість із точними науками, які в попередній епосі мали найбільший вплив на філософію, був мало знайомий; Ньютон, прагнучи зробити доступним для нього свою працю, був змушений зробити з неї витяг, в якому опустил

математичні формули та обґрунтування. Зрештою цей філософ нового типу черпав більше ідей із дійсного життя, ніж із книжок» [3, с. 120].

І сам цей факт можна пояснити певною пересторогою Дж. Лока стосовно абсолютизації математичного підходу у пізнання людини, віддаючи перевагу гуманітарній основі людинознавчих галузей знань. При цьому остання мислиться як така, що вибудовується з урахуванням природної заданості структури і функцій людського тіла та душі, що набувають своєї реалізації при наявності певних форм суспільного співбуття людей.

Стосовно доречності вживання сучасного терміна «людинознавство» у цьому випадку, то вона може бути виправдана Локівським підходом до вивчення людини як певної цілісності. Медичні, педагогічні, психологічні розмисли філософа сплітаються у щільні вузлові перетини (людинознавчих) проблем, у яких зрештою виявляється філософське підґрунтя. Новочасна актуалізація гносеологічної проблематики у філософії, як відомо, була не випадковістю. Вона була спровокована активізацією суб'єктивних здатностей та можливостей людини у пізнанні світу і власне самої себе. Зовнішня Природа не могла чинити опір експериментальній, дослідній науці, вона без-мовно схилилася під владою «вищого творіння». Зняття заборони на анатомічне препарування мертвого тіла певною мірою поліпшило ситуацію в медицині, одночасно виявляючи ілюзію організаційної цілісності, що прагнула замінити тілесну цілісність. Дж. Лок не міг не вловити цієї явної підміни. Експеримент і видима анатомічна прозорість людського організму не давала достатніх відповідей на численні медичні питання, а також людинознавчі загалом. Власний медичний досвід радше переконував лікаря-філософа у непорушній єдності тіла, душі і духа, а також схилив до думки, що їхній здоровий стан є важливою запорукою *щасливого* життя людини.

Дж. Лок актуалізував важливість *формули щастя* у житті людини. Але для нього вона була далекою від абстрактної. Він виводив її з реалій людського життя, – як зовнішнього, так і внутрішнього. Він активно пропагував необхідність хірургічних втручань у тіло не тільки людини, але й соціуму. В час духовної кризи, зумовленої протистоянням і міжконфесійними суперечнос-

тями в царині релігії, зростала роль права як регулятора міжлюдських відносин. Збереження і відтворення людськості через збереження і відтворення моральності у всіх виявах людських відносин (стосунків) було важливою умовою перетворення суспільного буття на підвалину щасливого спів-буття громадян. Політична діяльність Дж. Лока була спрямована на здійснення перебудови владних структур і законодавчого забезпечення рівних прав для всіх громадян – права на життя, права на власність та права на свободу. Він підкреслював, що людина «не може підпорядковувати себе деспотичній владі іншого; так як у природному стані вона не мала деспотичної влади над життям, свободою чи власністю іншого, але мала лише таку владу, як закон природи давав їй для збереження себе і іншої частини людства, то це, отже, все, що він дає або може передати державі, а тим самим законодавчій владі... Так як основним законом природи є збереження людства, то ніяка людська санкція не може бути благодійною або обґрунтованою, якщо вона тому суперечить» [4, с. 340–341]. Г. Заїченко справедливо називає цей закон найважливішим положенням філософської творчості Дж. Лока. І з цим важко не погодитися. Але прикро, що сучасні дослідники майже не звертають на нього уваги. Бо, як бачиться, у ньому сконцентрований увесь гуманістичний потенціал власної діяльності та творчості Дж. Лока, а саме – як її мета, так її результат. Своїми політичними трактатами і політичною діяльністю він певною мірою давав відповідь на питання, яке поставало у різних формулюваннях і в добу Відродження, і в теперішній час, а саме: чи можливий гармонійний розвиток людини у негармонійно розвиненому суспільстві? І хоч прямої постановки такого питання у Дж. Лока ми не знаходимо, незримо воно присутнє у його творчості. Суб'єктом щасливого майбуття постає гармонійно розвинена людина – фізично і духовно здорова, вихована, освічена, розумна. Однак для реалізації цього ідеалу є певні перепони як суспільного, так природного характеру. Перша, як уже попередньо відзначалося, укорінена у недоліках державних установ та владних структур, а друга – в нерівності природних задатків індивідуального розвитку людини та способах виховання людини. (Останнє і спричинило збереження класового підходу в його соціально-політичній

концепції). Водночас, надаючи винятково важливого значення індивідуальному вихованню людини, він формулює основні принципи здорового способу життя, які знаходять виявлення у всіх сферах життєдіяльності людини та орієнтація на які є необхідною для збереження її життя та її щастя.

Ці попередні зауваги приводять до думки, що у підпорядкуванні закону збереження людства знаходять спільну основу як окреслена філософом доцільність подальшої спеціалізації знань, так і їх узагальнення на перетинах міжпредметних зв'язків. Необхідність останнього у методологічному сенсі Дж. Локом не задекларована, але як принцип досить ефективно «працює» у просторі його людинознавчих зацікавлень. Проекція природного закону у своєму методологічному сенсі набуває вираження відношення «людська індивідуальність – людство». Ці міркування цілком узгоджуються з думками Дж. Лока, що мають місце у працях педагогічного спрямування, і які увібрали не тільки його досвід освітньо-виховної діяльності, але й медичної, природничонаукової та частково політичної.

Насамперед про це наглядно свідчать «Думки про виховання», в яких з перших до останніх сторінок відтворюється думка автора про те, що «здоровий дух у здоровому тілі – короткий, але повний опис щасливого стану у цьому світі. Хто володіє тим і іншим, тому залишається бажати небагато; а хто позбавлений хоч би одного, того лише в невеликій мірі може компенсувати щоб то не було інше» [4, с. 412]. Вихідним пунктом виховання тілесно і душевно-духовно здорової людини є її народження без явних анатоμο-фізіологічних та психічних аномалій. А надалі Дж. Лок усю відповідальність за розвиток здорової дитини покладає на батьків, учителів та вихователів. При цьому мислитель звертає увагу не тільки на самі методи виховання, але й на *суб'єктів* виховного процесу, на індивідуальні схильності вихованців, вимоги до вихователів тощо. Послух стосовно рекомендацій для здоров'я тіла (певні обмеження в харчуванні, загартовування та ін.) доповнено вимогами до виховання душевних якостей, найважливішими серед яких є моральні. «Основою доброчесності в душі дитини слід дуже рано відзначити істинне поняття про бога як незалежну вищу істоту, творця і будівника всіх речей, від яко-

го ми отримуємо всі блага, який любить нас і дарує нам усе. Тому ви повинні поселити в дитині любов і повагу до цієї вищої істоти» [4, с. 533]. Сила прикладу старших у вихованні дітей підкреслена особливо. Мудре виховання філософ ставить вище від безглузкого навчання.

В одній з останніх своїх праць «Про керування розумом», яка залишилася незавершеною, Дж. Лок надає першочергового значення розвиткові розумових здібностей людини, бо світлом розуму «істинним чи хибним, управляються всі діяльні сили людини» [Див.: 3, с. 202–279]. Не деталізуючи зміст названих праць, спробуємо ввести Локівські ідеї у контекст сучасних філософсько-педагогічних та медичних пошуків.

Сформульовані Дж. Локом принципи виховання та навчання виступали одночасно принципами становлення і розвитку здорової людини як певної цілісності, представленої у всіх її тілесно-душевно-духовних виявленнях. Це свідчить про те, філософ уважав медицину і педагогіку невід'ємними складовими єдиного виховного процесу, метою якого є подолання негативних виявів занепакої людини, вводячи її у площину медичних досліджень «здоров'я – хвороба» та педагогічних – «природні схильності – виховання, навчання». Філософський розум Дж. Лока не тільки виявляє себе присутністю у цих різновидах антропологічних розмислів, але й у творенні ним цілісної концепції антропоцентризму. «Безпосередні послідовники вбачали в ньому того, хто поширив філософію на гуманістичні проблеми, хто започаткував наукове розуміння релігії, держави, а також людини та її виховання. Існувала навіть така думка, що для розуміння людини він був тим, ким для природи був Ньютон» [6, с. 129]. Ця думка є дуже важливою для сьогодення. У розумінні людини Дж. Лок чітко розрізняв «природне в людині» та «природне для людини». Призначення природничих наук стосовно людини полягало у вивченні структури та функцій людського організму та відкритті законів зовнішньої стосовно людини Природи, яке надавало можливості використовувати їх на користь людини. «Природним для людини» Дж. Лок вважав виявлення людськості (природи, сутності людини) у самій її життєвості, у способах діяльності та творчості найважливішим принципом організації суспільного життя.

Моралі як вияву духовної природи людини мислитель з погляду дотримання закону збереження людства надавав більшого значення, ніж праву. Тому він і став першим серед творців саме *філософії права*. Сьогодні стало модним додавати філософію як додток до предмета вивчення тієї чи іншої сфери діяльності, як, наприклад, філософія здоров'я, філософія освіти, філософія менеджменту, філософія бізнесу і т. д. І почасти у представлених уявленнях про предмет «філософія» виступає засобом затемнення або ж спотворення цих уявлень. Провісником же хоч і небагатьох, але наявних серйозних філософських досліджень у галузі філософії освіти можна вважати саме Дж. Лока. Своїми прагненнями реалізувати індивідуальний підхід у педагогічній та медичній діяльності, надати йому теоретичних обґрунтувань, зокрема у філософських працях, він окреслив образ належного стану відносин між вчителем, вихователем та вихованцем, між лікарем та пацієнтом, створивши тим самим прообраз суб'єкт-суб'єктних відносин у педагогіці та медицині. Бо саме серцевиною цих відносин є розвиток здорової індивідуальної особистості.

Медичний слід можна віднайти і у «Дослідах...» Дж. Лока. Неявна присутність медичного досвіду автора знайшла своє місце і у самій Локівській програмі емпіризму, де джерелом знань про світ і людину є відчуття, досвід. І в тому, що він «цілісну структуру знання і пізнання прагне розкрити в основному шляхом «розшифровки» змісту гносеологічного переходу від чуттєвих і емпіричних форм знання до раціональних» [2, с. 149]. І яким би тупиковим у гносеологічному сенсі він не виглядав, він залишається найбільш виправданим для наукової медицини дотепер, бо вона і досі не має загальноприйнятої теорії здоров'я, теорії харчування і т. д. Людська неповторна індивідуальність кожного разу з'являється на шляху начебто найбільш виправданих узагальнень, починаючи з унікальності біохімічного складу крові, генетичного коду, стану імунологічної системи і т. д. – до особистісної унікальності людини, яка виявляється у розмаїттях ставлення до свого здоров'я та хвороб, і в разі появи останніх суттєво впливає на процес видужання. Низку прикладів можна було б продовжити, але ми зупинимося і спробуємо доторкнутися до ще одного важливого у медичному сенсі питання, точніше закиду у бік Дж. Лока стосовно його відмови досліджувати природу душі.

Слід звернути увагу, що ця відмова є цілком закономірною. Спробуємо відтворити ту гносеологічну та методологічну ситуацію, у якій опинився Дж. Лок. У згаданих вище працях філософського і навчально-виховного спрямування автор розглядає душу як невід'ємну складову людської цілісності. Виховання душі, на відміну від виховання тіла, потребує звернення до Бога, як було показано вище. А це означає, що Дж. Лок не визнавав цілковитої залежності душевного стану людини від тілесного. А також припускає, що здоровий дух може перебувати або у здоровому тілі, або у хворому. Тим самим тіло і душа відрізняються за природою. Хоч і не відкидається можливість взаємовпливів. Загалом же, в питанні про співвідношення тіла і душі, з'ясування якого було важливим як у гносеологічному, так в медичному та педагогічному вимірах, Дж. Лок не займав чітко визначеної позиції. «Положення про причинову залежність тіла від душі добре узгоджується з ідеєю досвідного походження знань. Чому ж при тому, що матеріалістичне пояснення душі вельми доречне в емпіризмі, Лок відмовляється від нього?» – запитує С. Липовой [5, с. 150]. У пошуках відповіді філософ схиляється до думки, що Дж. Локу «ідеологічно проводити матеріалізм складно, так як проти нього повстає передовсім власна віра в Бога», а також церква, численні авторитети, суспільна думка тощо [5, с. 150]. Однак це не основні аргументи. Бо «не може відбутися великий філософ без всепереможної любові до істини». С. Липовой підкреслює, що Дж. Лок без остраху полемізував з багатьох питань, відстоюючи істину. Тому причина відмови тлумачення природи душі укорінена у наявності онтологічних проблем емпіричної теорії, які Дж. Лок добре розуміє, а тому знімає це питання [Див.: 5, с. 150].

Але беручи до уваги достатню аргументованість цього погляду, все ж спробуємо звернути увагу на головне. А головне привідкривається саме в останніх працях Дж. Лока, які мають релігійне спрямування. Згадані вище розвідки В. Ноуве свідчать, що релігійна позиція Дж. Лока була щирою і відрізнялася сприйняттям християнських подій не з міфологічним нахилом, а як *реальних*. Це стосується і пришествя Месії, і Його смерті, а також гріхопадіння перших людей тощо. Дж. Лок, концентруючи увагу на трьох основних темах, а саме – втраті людством безсмертя,

проблемі універсальної моралі, а також проявах Божої мудрості в реалізації плану відкуплення заради поновлення людства у тому щасливому стані, який було втрачено Адамом, надавав їм як христологічної, так і антропологічної значущості [1, с. 149]. А. Кхелуфі підкреслює думку Нуово, що «антропологія, презентована тут Локом, може бути кваліфікована як «висока», за аналогією з «високою христологією: в обох випадках домінує божественний чи духовний аспект істоти, що вивчається» [1, с. 149].

Ці дослідження та зауваги не суперечать попереднім крокам нашого дослідження, а навпаки утверджують у думці про антропологічне спрямування цілісної медико-педагогічної та політичної діяльності і філософської творчості Дж. Лока, яка центрувалася навколо намагань створення найбільш сприятливим умов для земної людини для розкриття змісту і смислу істинного щастя, повнота досягнення якого пов'язана з духовним оновленням людини, з її преображенням, досягненням ангельського стану.

Висновки. Пошук відповіді на питання про специфіку взаємозв'язку медичної та філософської складової творчої діяльності визначного лікаря-філософа XVII ст. Дж. Лока приводить до думки про важливість виділення цього аспекту в осягненні цілісної концептуальної лінії його дослідницьких інтересів. Здоров'я людини у тілесному і душевно-духовному «вимірах» є важливою умовою досягнення щасливого майбуття як у земному, так і потойбічному житті. Тому філософ надає важливого значення у зростанні і розвитку здорової людини вихованню, належне здійснення якого передбачає єдність медико-оздоровчих та педагогічних заходів. Реалізація індивідуального підходу до виховання і навчання передбачає високі освітні та моральні вимоги до вчителів-вихователів, лікарів. Особиста активність суб'єктів медичної та педагогічної діяльності знаходить відповідні обґрунтування у філософських дискурсах Дж. Лока. Центрування усіх різновидів практичної діяльності Лока навколо нагальних життєвих потреб людини надає антропологічного спрямування і його філософській творчості.

Антропоцентризм творчого пошуку Дж. Лока набуває логічної та сенсожиттєвої довершеності у залежній стосовно філософських розумувань сфері – християнській релігії. Це надає на-

снаги для пошуку нових виявлень феномену Дж. Лока, а також нових підходів у розумінні значення його спадщини для європейської культури, зокрема сучасної.

Література

1. Кхелуфі А. Нові дослідження Локової філософії релігії [Електронний ресурс] / А. Кхелуфі. – Режим доступу : <https://doi.org/10.22240/sent/36/02/146>.
2. Заиченко Г.А. Джон Локк / Г.А. Заиченко. – 2-е изд., дораб. – М. : Мысль, 1988. – 199 с. – (Мыслители прошлого).
3. Локк Дж. Сочинения : в 3-х т. / Дж. Локк ; пер. с англ. ; редкол.: М.Б. Митин (пред.) и др. – М. : Мысль, 1985. – Т. 2. – 560 с. – (Филос. наследие).
4. Локк Дж. Сочинения : в 3 т. / Дж. Локк ; пер. с англ. и лат. ; ред. и сост., авт. примеч. А.Л. Субботин. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – 668 с. – (Филос. наследие).
5. Липовой С.П. Курс лекций по истории новоевропейской философии (XVII – первая половина XVIII в.) / С.П. Липовой. – Ростов н/Д. : Издательство Ростовского университета, 1996. – 224 с.
6. Татаркевич В. Історія філософії : у 3-х т. / В. Татаркевич ; пер. з пол. Я. Саноцький, О. Гірний. – Львів : Свічадо, 1999. – Т. 2 : Філософія Нового часу до 1830 року. – 352 с.

References

1. Kkhelufi, A. (n.d.). *Novi doslidzhennia Lokovoi filosofii religii [New researches of Lokov's philosophy of religion]*. Retrieved from <https://doi.org/10.22240/sent/36/02/146> [in Ukrainian].
2. Zaichenko, G.A. (1988). *Dzhon Lokk [John Locke]* (2nd ed.). Moscow: Mysl [in Russian].
3. Lokk, Dzh. (1985). *Sochineniia [Works]*. M.B. Mitin et al. (Eds.). (Vols. 1–3; Vol. 2). Moscow: Mysl [in Russian].
4. Lokk, Dzh. (1988). *Sochineniia [Works]*. A.L. Subbotin (Ed.). (Vols. 1–3; Vol. 3). Moscow: Mysl [in Russian].
5. Lipovoi, S.P. (1996). *Kurs lektcii po istorii novoevropetskoi filosofii (XVII – pervaiia polovina XVIII v.) [A course of lectures on the history of modern European philosophy (XVII – the first half of the XVIII century)]*. Rostov-na-Donu: Izdatelstvo Rostovskogo universiteta [in Russian].
6. Tatarkevych, V. (1999). *Istoriia filosofii. Tom 2: Filosofiiia Novo-ho chasu do 1830 roku [History of Philosophy. Vol. 2: Philosophy of the New Hour until 1830]*. (Ya. Sanotskyi, O. Hirnyi, Trans.). (Vols. 1–3). Lviv: Svichado [in Ukrainian].

FOMENKO Lyudmyla – Candidate of Philosophy Sciences, Associate Professor of the Philosophy Department named after Professor Valeriy Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, 82100, Ukraine (lk_fomenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4202-9560>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.36.154300>

JOHN LOCKE: ON THE INTERSECTION OF PHILOSOPHICAL AND MEDICAL SEARCH

Abstract. The article attempts to reproduce a holistic view of J. Locke's anthropology through revealing the specific nature of his practical and creative activity as a philosopher. It aims to prove that the conceptual integrity of human knowledge is achieved by J. Locke due to the simultaneous understanding of man in two planes, namely, «health – illness» and «man – the world». This gave the thinker an opportunity to actualize the medical and philosophical discourses in the implementation of the purposeful philosophical and scientific tasks as the main ones and to identify their limitations in comprehension of the spiritual aspects of human life and the man's eternal aspirations for happiness.

J. Locke brought up to date the importance of the formula of happiness in human life, but for him it was far from abstract. He drew it from the realities of human life, both external and internal. And it was his own practical and scientific-theoretical, philosophical creative activity that contributed to the creation of socio-political, cultural conditions of formation and development of a bodily and spiritually healthy person. Active political, medical and pedagogical activities served as an important practical basis for theoretical conclusions regarding sensory experience as a source of reliably true knowledge, as well as the important role of intellect in cognition and life's activity of a person whose light, true or false, directs all his active forces (J. Locke).

J. Locke's philosophical mind manifests itself as a presence not only in the medical and pedagogical varieties of anthropological reflection, but also in the creation of a holistic concept of anthropocentrism. The core of this concept is the development of a healthy individual personality. And the crown is the main provisions of Christian anthropology. Evidence of this is his last religious works, which do

not only reveal J. Locke's attachment to the Christian faith, but also the experience of the main events that contributed to its emergence and affirmation as real. These views do not only contribute to the spiritual fulfillment of the earthly aspirations of people for happiness, which can be attained in its fullness by returning to Eden, but complete the integrity of his anthropological quest.

Key words: man, happiness, health, illness, subject, medicine, philosophy.

Одержано 30.09.2018